

JAMIL CHARSEMOTVIŃ DÓRETIWSHILIGINDE VOKAL JANRI

Segizbaeva Guldana Kalmurza qızı

Ózbekstan Mámleketlik Konservatoriyası Nókis filiali “Ulıwma kásiplik hám social gumanitar pánler” kafedrası “Muzıkatanıw” qánigeligi 2-kurs studentı

Annotaciya: Bul maqala kompozitor Jamil Charshemovtiń vokal dóretiwshiligi haqqında bolıp, onda kompozitordıń bul janrdagı shıǵarmaları tiplerge ajıratılǵan halda kórsetip beriledi. Maqalada kompozitordıń “Ózbekstan” hám “Tilek” atlı dóretpeleri talqılanadı.

Gilt sózleri: kompozitor, vokal, qosıq, dawıs, orkestr.

ВОКАЛЬНЫЙ ЖАНР В ТВОРЧЕСТВЕ ДЖАМИЛЯ ЧАРШЕМОВА

Аннотация: эта статья о вокальном творчестве композитора Джамиля Чаршимова, в которой представлены произведения композитора в этом жанре с разбивкой по типам. В статье анализируются произведения композитора “Узбекистан” и “Пожелание”.

Ключевые слова: композитор, вокал, песня, голос, оркестр.

THE VOCAL GENRE IN THE WORK OF JAMIL CHARSEMOV

Annotation: This article is about the vocal work of composer Jamil Charshemov, which presents the composer's works in this genre, broken down by type. The article analyzes the works of the composer “Uzbekistan” and “A wish”.

Keywords: composer, vocal, song, voice, orchestra.

Kompozitor J.Charshemov qosıq hám vokal janrında 50 den aslam shıǵarmalar dóretti. Bul shıǵarmalardıń mazmunı, jazılıw stili, forması bir-birinen parıqlanıp, tiykarınan watanǵa muhabat, balalar, ata-ana hám tábiyat temalarına arnap jazılǵan.

J.Charshemovtiń birinshi vokal shıǵarması “Aytalmadım” romansı bolıp, 2008-jılı tenor hám bariton dawısları ushın jazılǵan. Bul romanstı birinshilerden bolıp Jenisbek Piyazov atqarıp shıqqan. Usı jılı jazılǵan ekinshi romansı dep atalıp, tenor hám bariton dawısı ushın arnalǵan.

J.Charshemovtiń vokal janrındaǵı shıǵarmaların 4 tipke ajıratsaq boladı:

- 1) Watan temasındaǵı;
- 2) Íshqı muhabat temasındaǵı;
- 3) Balalarǵa arnalǵan;
- 4) Filosofiyalıq mazmunǵa iye vokal shıǵarmaları.

Birinshi tipke kompozitordıń T.Qabulov sózine tenor dawısı ushın jazılǵan “Ózbekstan” (2013), A.Qoylıbaeva sózine jas óspirimler ushın jazılǵan “Muqaddes

Watan” qosıǵı, (2013) J.Ibrayimov sózine jas óspirimler ushın “Watanım” qosıǵı (2015), A.Abadanov sózine “Watan” (2016), soprano hám tenor dawısları, simfoniyalıq orkestr hám xor ushın “Watan” romansı (2018) kibi shıǵarmaları bar. Bunnan tısqarı watan temasın ózinde tereń sáwlelendirgen “Qaraqalpaq qızları” (2015) I.Yusupov sózine bas dawısı, simfoniyalıq orkestr hám xor ushın “Aral” (2019), G.Dauletova sózine soprano dawısı, simfoniyalıq orkestr hám xor ushın jazılǵan “Tumaris” romansı (2019), M.Qalbaeva sózine jas óspirimler ushın “Ǵarezsizlik ushqınları” (2019), G.Dauletova sózine bariton dawısı, simfoniyalıq orkestr hám xor ushın “Qosıq” romansı (2023), hám basqa da shıǵarmaları bar.

J.Charshemovtıń ekinshi tiptegi ıshqı muhabattı sáwlelendiriwshi vokal janrındaǵı shıǵarmaları da júdá kóp. Onıń bunday xarakterdegi dóretpelerine tenor dawısı ushın jazılǵan “Aytalmadım” romansı (2008), Q.Nawrıızov sózine, tenor dawısı, skripka, violonchel hám fortepianonıń birigiwinen quralǵan kvartet-“Seni joytaman” romansı (2010), X.Dawletnazarov sózine, tenor dawısı, tarlı kvartet hám fortepiano ushın “Jan dúnyaǵa qashan jetermen endi” romansı (2013), X.Dawletnazarov sózine tenor dawısı ushın jazılǵan “Sen baxıtlı bolsań bolǵanı janım” (2016), S.Jaqsimuratova sózine tenor dawısı hám simfoniyalıq orkestr ushın jazılǵan “Sulıw qız” (2018), Q.Nawrıızov sózine xor ushın “Janan ekenseń” hám basqada shıǵarmaları bar.

Kompozitordıń úshinshi tiptegi balalar qosıqlarında birinshi tiptegi watan teması súwretlengen. Olardan “Watanım” (2013), “Nawrıız” (2015), “Lager” (2016), “Salamat bala” (2014), “Gúller ómiri” (2014), M.Qalbaeva sózine jas óspirimler ushın jazılǵan “Ǵarezsizlik ushqınları” (2019) hám basqa da qosıqları bar.

J.Charshemovtıń filosofiyalıq mazmundaǵı vokal shıǵarmalarına “Búgingi kún erteń qaytıp kelmeydi”, T.Qalliev sózine tenor dawısı ushın “Dúnya turǵanınsha turıń analar” (2015), tenor dawısı, skripka, violonchel hám fortepiano ushın “Dúnya” qosıǵı (2017), “Tilek” soprano hám tenor dawısı ushın duet hám xor (2018), kibi shıǵarmaları kiredi.

J.Charshemovtıń birinshi vokal shıǵarması “Aytalmadım” romansı bolıp, 2008-jılı tenor hám bariton dawısları ushın jazılǵan. Bul romanstı birinshilerden bolıp Jenisbek Piyazov atqarıp shıqqan. Usı jılı jazılǵan ekinshi romansı dep atalıp, tenor hám bariton dawısı ushın arnalǵan.

Kompozitordıń Watan temasına arnalǵan dóretpeleriniń ishinde 2013-jılı T.Qabulov sózine tenor dawısı ushın jazılǵan “Ózbekstan” qosıǵı úlken orın iyeleydi. Bul qosıq Allegro tempinde, e-moll tonallıǵında, 4/4 ólshemde, kupletli formada jazılǵan. Dawıs diapazonı birinshi oktava miden, ekinshi oktava lya sesine deyingi aralıqtı óz ishine aladı.

Qosıqta watańǵa degen muhabat sezimleri tereńnen ashıp berilip, 10 taktli kirisiw bólimi menen baslanadı. Bunda joqarǵı dawıslarda akkordlı faktura arqalı tiykarǵı tema súwretlense, bas dawısında gomofon-garmoniyalıq fakturada atqarıladı.

121-мисал

Allegro

Birinshi kuplet 11-32 takt aralığında sáwlelenip, tiykarǵı tenor dawısında bolsa tema berilip, Watandı maqtanish etetuǵın sózler arqalı atqarıladı. Akkompomenttiń óń qolında gomofon-garmoniyalıq faktura, shep qolında bolsa oktava intervalındaǵı akkordlar beriledi.

122-мисал

mf

A - ta jur - tı Túr-ks - ta - nı bar. Til-de dás - tán ul-qız - la - rı bar.
 Á-mir Te - mur sa-qıp-qı - ra - nı. Ul - lı - lıq - tiń na-ǵız u - ra - nı.

mp

Ekinshi kuplette bolsa 33-49-taktler aralıǵın óz ishine alıp, onda akkompomenttiń óń qolında kirisiwdegi tema, al shep qolında bolsa kuplettegi óń hám shep qol temaları biriktirilgen halda atqarıladı. Tiykarǵı dawıs bolsa háwijge shıǵıp, insanda elede watanǵa degen sezimdi elede kúsheytedi.

123-мисал

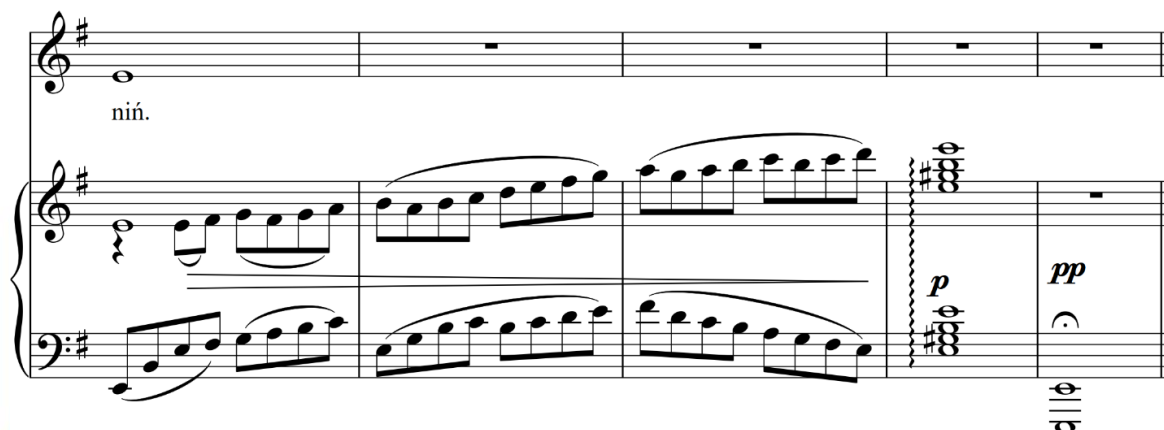
f

Bir dár-ya - nıń e - ki ja - ǵı-sı, Bir ar-ba - nıń e - ki a - rı-sı,

f

Bunnan soń repriza arqalı kirisiw bólimi qaytalanıp, 5 taktli juwmaqlaw bólimi menen tamamlanadı.

124-мысал

Композитордың философиялық mazmunda jazılǵan “Tilek” atlı dawıs hám simfoniyalıq orkestr ushın muzıkalıq kompoziciyası, R.Otarbaev sózine jazılǵan. Shıǵarmada tenor hám soprano dawısları hám xor qatnasadı. Onıń insandıń jaqsı jasawı ushın, ilim pán menen shuǵıllanıp, ózligimizdi elede rawajlantırırıwımız ushın hár dayım tınıshlıqtı tilewı, insandıń elimiz tınısh jasawı ushın janın da beriwge de tayın bolıwı haqqındaǵı júreктен shıqqan tilekleri sáwlelenedi. Shıǵarmanıń naqıratındaǵı tómendegi qatarlar insandı erksiz tolqınlantıradı:

Jáhange jaqsılıq taratpaq ushın,
Ilimde jańalıq jaratpaq ushın,
Dunyayı elińe qaratpaq ushın,
El jurta tınıshlıq amanlıq kerek.

Shıǵarma Moderato tempinde, 4/4 ólshemde ápiwayı úsh bólimli formada jazılǵan. Dóretpe fortepiano atqarıwındaǵı 4 taktli kirisiw menen baslanıp, soń 18-taktke deyin orkestrdıń tolıq qatnasıwındaǵı kiris muzıkası menen dawam etedi.

125-мысал

Shıǵarmanıń birinshi bólimi tenor dawısı menen baslanıp, ekinshi kupletten soprano dawısı qosıladı. Tarlı ásbaplar toparında bolsa barlıq ásbaplarda hám mıs demli ásbaplardan tek valtornada organ punkti saqlanıp, qalǵan ásbaplar pauzada bolıp, 26-taktten litavra hám tarelkalar qosılıp, tarlı ásbaplarda tema imitaciyalanıp beriledi. Bólim 15 takt dawamında súwretlenip, 27-taktten mıs demli ásbaplar da qosıladı.

126-misal

35-taktten baslap shıǵarmanıń ekinshi bólimi baslanıp, onda tenor hám soprano dawısları qosılıp, 42-taktten baslap xor qosıladı. Tarlı ásbaplarda skripka, altte arpedjioli faktura, violonchel tremolada berilip, mıs demli ásbaplar óz kórinis saqlap qaladı.

50-69 taktler aralıǵı baylanıstırıwshı xizmetin atqarıp, keń túrde berilgen bolıp, bunda barlıq ásbaplar toparları júdá melodiyalı bolıp kelgen.

Bunnan soń úshinshi bólim, repriza baslanıp ol keńeygen kóriniste berilgen. Reprizada xor keńeyip, saltanatlı túrde atqarıladı.

128-misal

A) Dawıs hám xor:

Shıǵarma tórt taktli koda menen juwmaqlanadı.

Kompozitordıń kópshilik vokal shıǵarmaları házirgi kúnde bayram hám tańlawlarda atqarılıp, keń jámiyet itibarın tartıp kelmekte. Dóretiwshiniń bul janrdagı shıǵarmaları óziniń mazmunlılıǵı, garmoniyasınıń sulıwlıǵı menen ajırılıp turıp, onı atqarıwǵa 7 jastan 70 jasqa shekemgi jas tayıparları qızıǵıwshılıq bildirmekte. J.Charshemovtıń bul janrdagı dóretiwshiligine tasqın tabıslar tilep, kóplegen tákirarlanbas shıǵarmalar kútip qalamız.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Segizbaeva G., Kamalova G. M. DEVELOPMENT OF THE ORCHESTRA OF MUSICAL INSTRUMENTS IN KARAKALPAKSTAN //Modern Science and Research. – 2023. – T. 2. – №. 10. – C. 875-879.
2. SEGIZBAEVA G., ABATBAEVA R. QORAQOLPOG‘ISTONDA FORTEPIANO JANRINING RIVOJLANISHIDA DILBAR ERNIYAZOVANING TUTGAN O‘RNI //Journal of Culture and Art. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 110-114.

3. Guldana S., Kamalova G. M. J. CHARSEMOVTIŃ DÓRETIWSHILIGINDE FUGA JANRI //World scientific research journal. – 2023. – Т. 22. – №. 2. – С. 32-38.
4. Segizbaeva G., Kamalova G. J. CHARSEMOVTIŃ DÓRETIWSHILIGINDE SAHNA HÁM KINO MUZIKASI //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 289-294.
5. Segizbaeva G. QARAQALPAQSTANDA NOTALASTÍRÍW PÁNINIŃ ÁHMIYETI //Вестник музыки и искусства. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 157-160.